

OVČÁKŮV ROK

Zima

OBSAH:

LEDEN – PŘÍPRAVA NA BAHNĚNÍ

Ošetřování	25
Požadavky na vodu	25
Zvýšená pozornost výživě	26
Metabolické poruchy	26
Možnosti snížení rizik	27
Příprava po technické stránce	28
Bilancování a plánování	28
Závěr	28

ÚNOR

Úkony v souvislosti se zdravím zvířat	29
Úkony v souvislosti s výživou zvířat	29
Úkony v souvislosti s dobrou pohodou zvířat	29
Úkony v souvislosti s nutností řádné evidence	30

BŘEZEN – PORODY A PRVNÍ PÉČE O JEHŇATA

Signalizace porodu	30
Příprava na možné komplikace	31
Otevírací fáze	31
Vypuzovací fáze	31
Odchod plodových obalů	31
Puerperium	31
Komplikace při porodu	31
První péče o jehňata	32
Umělá výživa	32
Neocenitelné zkušenosti	32
Závěr	32

OVČÁKŮV ROK

LEDEN – PŘÍPRAVA NA BAHNĚNÍ

Většina ovcí ve stádě, tedy pokud se v něm uplatňuje systém zimního bahnění, se již přehoupla do druhé poloviny březosti. Stále se zmenšující prostor v dutině břišní matky bude vyžadovat nejen kvalitnější a na živiny koncentrovanější krmiva, ale také trvalý přístup k čerstvé a čisté napájecí vodě. Ovce budou vyžadovat nejen kvalitnější výživu, ale také zvýšenou péči. Možná někoho překvapí informace, že asi dvě třetiny úhynů novorozených mláďat souvisí s průběhem březosti bahnic. Mají původ v metabolických a infekčních poruchách březích matek. Téměř jedna třetina úhynů mláďat, většinou způsobených nevhodnou polohou plodu, může být přičítána na vrub nevhodnému ošetřování zvířat. Na porody, krmení a ošetřování kojících ovcí a jehňat je třeba se připravovat již nyní. Začátek nového roku je také obdobím bilancování a plánování.

Ošetřování

Jedno přísloví praví: „Ošetření – půl krmení“. Málakdo si uvědomuje, že březí ovce potřebují pohyb. Nedostatek pohybu a minerálních látek může později způsobit zdravotní problémy, jako například výhřez dělohy, ulehnutí apod. Samozřejmě i s pohybem by se to nemělo přehánět, jakékoliv stresující zážitky by se měly omezit na minimum. Večer a v noci mohou být ovce ustájeny a zavřeny v ovčíně, ve dne by ale zvířata měla mít možnost volného pohybu mezi ovčínem a pastvinou nebo alespoň výběhem. Trvalé ustájení v ovčíně lze doporučit jen je-li mráz pod minus 10 °C, je-li příliš větrno nebo padá déšť se sněhem. Když svítí slunce, ovce je potřeba vyhnat ven z ovčína a zamezit jim do něj během dne přístup.

Z pohledu prostředí je ve stáji nejhorší situace, pokud zde vzniká průvan, po kterém nastává proudění vzduchu obsahujícího zdraví škodlivé plyny unikající z podestýlky. Podle

stavu podestýlky je třeba postupně nastýlat slámu z balíku ve stáji. Je lepší nastýlat častěji a s menším množstvím slámy než po větších vrstvách. Nemělo by se dopustit, aby se na podestýlce vytvořil škraloup. Existují sice přípravky, které podestýlku částečně dezinfikují a přitom pohlcují plyny a zápach, ale není nad čerstvě nastlanou kvalitní slámu.

V ovčíně musí být klid, raději by se ovce vůbec neměly rušit. Bez kontroly to však nejde, i ta však může být dělána s citem. Jak již jsem napsal v minulém díle, s ovci by se nemělo zbytečně a neodborně manipulovat. S pokračující březostí to platí víc a víc. Především je třeba dávat velký pozor při střížích, pokud ji tedy nestačil ovčák zorganizovat v prosinci. Každé pavalení ovce může být příčinou nevhodné polohy jehněte při porodu. Dvojnásobně to platí, pokud se stříž spojuje s ošetřením paznehtů.

Požadavky na vodu

Voda je jednou z nejdůležitějších potřeb organismů. S blížícím se porodem je třeba ovcím častěji vyměňovat vodu v kbelících nebo čistit napáječky. Je známo, že ovce nesnášejí vodu kontaminovanou močí nebo exkrementy, přitom si ji ale dovedou samy znečistit. Voda znečištěná výkaly je pak zdrojem šíření nákaz zejména u jehňat (kokcidióza). Méně se ví, že ovce vyžadují i určitou kvalitu vody, co se týče obsahu soli, toxických látek i mikroorganismů. Základní požadavky na kvalitu vody pro ovce jsou uvedeny v tabulce.

V požadavcích na kvalitu vody pro jednotlivé kategorie existují určité rozdíly, zatímco pro jalové ovce je například limit celkového množství rozpuštěných solí 15 000 ppm (tj. mg/l), pro ovce březí a kojící jen 10 000 ppm, pro jehňata 6 000 ppm. Za dobrou se obecně považuje voda, má-li 3 000 ppm, za výbornou, má-li 1 000 ppm. Zajímavé je, že pro ovce jsou stanoveny nižší nároky na kvalitu vody než pro skot. U skotu je limit 10 000 ppm.

Tabulka: Základní požadavky na kvalitu pitné vody pro ovce a kozy

Prvek	Limit (mg/l)	Prvek	Limit (mg/l)	Komponent	Limit
hliník (Al)	5,0	vanad (V)	0,1	Sulfáty (SO ₄) ²⁻	1000 mg/l
arsen (As)	0,2	rtuť (Hg)	0,01	Rozpuštěné soli	15000 mg/l
bór (B)	5,0	měď (Cu)	0,5	Nitráty a nitrity	100 mg/l
kadmium (Cd)	0,05	fluor (F)	2,0	Nitrity	10 mg/l
chrom (Cr)	1,0	zinek (Zn)	24	Bakterie celkové	1 milion CFU/100 ml
selen (Se)	0,05	nikl (Ni)	1,0	Bakterie coliformní	50 CFU/100 ml
olovo (Pb)	0,1	kobalt (Co)	1,0	Coccidia, Leptospira, Staphylococcus, viry	0 CFU/100 ml

CFU = počet jednotek tvořících kolonie při vyšetření vzorku vody kultivací na živné půdě

Voda pro pití by měla mít teplotu mezi čtyřmi a osmnácti stupni Celsia. Pokud má voda teplotu vyšší, mohlo by dojít k velkému namnožení mikroorganismů. Voda má mít neutrální kyselost (pH 7). Horší je, když je alkalická než kyselá. Vysoká alkalita (pH 9 a vyšší) může způsobovat zaživací problémy, průjmy, špatnou konverzi živin a snižovat příjem vody a krmiva. Pro koncentraci herbicidů, pesticidů a mnoha dalších chemikálií ve vodě mají ovce a kozy stejné limity jako lidé.

Zvýšená pozornost výživě

Vývoj placenty je u březích bahnic ukončovaně přibližně 90. den po připuštění. V této době dosahuje plod asi 15 % svojí porodní hmotnosti, v období šesti týdnů před očekávaným porodem asi 30 % její úrovně. Poté se již hmotnost plodu prudce zvyšuje. Kvůli jeho rychlému vývoji výrazně stoupají v závěru březosti nutriční požadavky organismu bahnic. Potřeba živin narůstá u bahnic v období posledních šesti týdnů březosti na dvojnásobek oproti úrovni u jalových ovcí. Ovce je možné po provedené sonografii rozdělit podle počtu plodů na více skupin a jejich výživu počtu plodů přizpůsobit. Restrikční výživa březích bahnic se zabránil vysoké porodní hmotnosti jedináček, které způsobují problémy při porodu, a naopak intenzivnější výživou se eliminují nízké porodní hmotnosti jehňat z dvojčat a dvojčat, které mnohonásobně častěji inklinují k hypotermii, tj. k poklesu tělesné teploty a následnému úhynu z důvodu velmi nízké zásoby pohotové energie (glykogenu) v játrech.

Pro březí ovce a následně i pro jejich jehňata je třeba zajistit dostatek kvalitního

travního nebo jetelotravního sena. Vzhledem k vysokému obsahu vápníku ve vojtěškovém seně, kvůli potřebě mobilizace rezerv vápníku v těle vysokobřezí ovce, je vhodné jej před porodem zkrmovat pouze v omezené míře. Pokud není tato mobilizace vápníku z kostí, která je řízená hormonálně, nastartována, dochází po obahnění k hypokalciemickému ulehnutí. Pokud je na hospodářství k dispozici vojtěškové seno, je dobré ho nechat pro bahnice v laktaci. Plísňe napadající seno jsou schopny vyvolat pozdní potraty a vaginální výhřezy. Vysokobřezím a laktujícím ovcím by se proto zaplísňené seno nemělo vůbec podávat.

Během odchovu se jehňatům přidává kromě jemného, nejlépe tzv. „telecího“ sena i jadrné krmivo. Je výhodné, je-li v granulované formě. V mísrnách pro přežvýkavce jsou schopni, pokud seženou vhodný premix, vyrobit granule nebo směs podle přání zákazníka. Existují však i komerční krmiva, která mají stabilní recepturu (patří k nim například Lambstarter). V praxi je běžné, že se bahnicím i jehňatům podává jadrné krmivo stejného složení. Výhodnější však je spočítat krmné dávky (nebo si je nechat spočítat odbornou poradenskou firmou) a krmit podle normovaných potřeb.

Metabolické poruchy

Nedostatek energie v krmné dávce se může u březích bahnic projevit tzv. ketózou. Porucha postihuje hlavně ovce starší, s více plody, přetučnělé nebo naopak podvyživené. Ketóza ukazuje na nedostatek energie nebo špatně využitelné zdroje energie v krmné dávce. V krvi se snižuje obsah glukózy, organismus začne se zvýšené míře odbourávat tukové

zásoby a při jejich metabolizaci dochází k tvorbě ketoláttek. V organismu se tak zvyšuje jejich koncentrace, takže někdy pak i dech zvířete páchne acetonem. Bahnice jsou unavené, mají potíže s koordinací, ztrácí chut' k příjmu krmiva, hodně sliní. Nedostaví-li se pomoc, zvíře ulehne a ztratí vědomí, ketolátky postihují nervový systém. Je třeba okamžitě aplikovat nitrožilně glukózu a do krmné dávky přidat pohotový zdroj energie. K nim patří například melasa, propylenglykol, propionáty či glycerol. Prevenci může být podáváných minerálních lizů lisovaných společně se sušenou třtinovou melasou (na našem trhu např. Dvipeck Midi, melasovaný liz UNIMEL, v SRN Energy).

Nedostatek kobaltu v krmné dávce vysokobřezích zvířat vyvolává deficity v krve tvorbě vedoucí k chřadnutí zvířat a jejich anémii. Nedostatek selenu v krmné dávce bahnic v poslední třetině březosti způsobuje prodloužení doby vstávání novorozených jehňat a delší dobu, kterou potřebují k vyhledání struku a sání od matky, nebo úplné ulehnutí jehňat a neschopnost sát. Proto nestačí březím ovčím podávat jen sůl, ale je třeba jim nakoupit i minerální lizy. Některé ovce, pokud si mohou vybrat, lizají jen kamennou sůl, protože minerální liz je pro ně méně chutný. Pak je ale potřeba z krmné dávky březích bahnic sůl nebo solný liz úplně vypustit, případně minerální lizy nabídnout v několika variantách (nakoupit lizy od několika výrobců). V ovčíně, kde nejsou lizy vystaveny rozměrům počasí, se mohou používat i lizy „měkčké“ (nelisované) bez obavy z toho, že ovčím způsobí zdravotní potíže, když je budou ukusovat. Chtěl bych na tomto místě upozornit na nevhodný, ale v praxi běžný způsob podávání lizů, a to jejich položení na podestýlku. Kostka lizu by se měla zavěsit, nasunout na bodec, vklínit do rozsochy nebo ještě lépe umístit do speciálního držáku (tzv. solničky). Ušetří se tím peníze, spotřebuje se méně lizu (ovce ho nezašlapají do podestýlky) a sníží se riziko metabolických poruch (liz nenavlhne, a tak ho ovce nemohou odkusovat, lizáním si uškodit nemohou). Na našem trhu je několik výrobců a prodejců lizů a vitamino-minerálních krmných doplňků, takže si lze vybrat i na základě potřeb zvířat. Většina prodejců lizů má v nabídce i držák na liz.

Vážné zdravotní problémy způsobují zvířatům, zvláště mladším kategoriím, mykotoxiny. Někdy jich bývá v seně nebo senáži obrovské množství. Jejich přítomnost však bez cílených analýz nelze rozpoznat a jejich účinky lze jen těžko prokázat. Plísňe, resp. toxiny, lze tzv. vyvázat. Vyvazovače většinou působí selek-

tivně na určitý toxin nebo skupinu toxinů. Na trhu je již dostatek přípravků s různým systémem vázání toxinů (mohu jmenovat např. Mycosorb A+; Toxiban Max; SCHAUMASAN BASIS, REDUTOX NANO Farm).

Možnosti snížení rizik

Bahnice v období závěru březosti, vzhledem k vysokým požadavkům na výživu plodu, jsou metabolicky významně zatížené a labilní. Riziko, že některá bahnice zátěž březosti nebo kojení neunesou, je možné snížit na minimum preventivními kroky. Bahnice a její jehňata po porodu někdy potřebují posílit. Přípravků specializovaných pro ovce není na trhu mnoho, dají se ale použít přípravky určené pro skot, a tedy i pro přežvýkavce jako je ovce. Jen je třeba dávat pozor na obsah mědi v přípravcích. Ten by pro ovce měl být minimální.

Na našem trhu existují nutriční doplňky (např. Super Booster; C-Guard LambAID), které mohou zvíře rychle dostat ze stresových situací. Jsou bohaté na vitamíny a minerály v rychle dostupné formě. Energetický nutriční doplněk (např. Rumen Booster) podaný několik dnů před porodem může přispět i ke zlepšení kvality mateřského mléka a jeho prostřednictvím pak zlepšit vitalitu jehňat. Podobné účinky má například přípravek Argivo Se, který je vhodné podávat při změně krmné dávky na dávku bohatou na rozpustný dusík. Snižuje riziko trávicích obtíží a průjmů. Oba typy přípravků by měly začít působit do týdne po prvním podání a podávají se individuálně perorálně zhruba týden. Jiné přípravky (např. Megalac, Megapro) jsou založeny na kombinaci chráněné energie a chráněného proteinu. Podávají se delší dobu jako součást krmné dávky. Hodit se mohou i vitamino-minerální přípravky pro bahnice (např. Nutri Mix).

Na začátku laktace mívají některé bahnice problém s nedostatkem vápníku, zvláště kojili dvě a více jehňat. Pomůže několik dávek přípravku s vysokým obsahem lehké dostupného vápníku (například CAL PLUS + VITAMÍN D3, Super Phos), který se podává v den porodu a případně opakovaně po 12 hodinách. Kromě rychle vstřebatelné formy vápníku obsahuje i dlouhodobě uvolňující zdroj, energetické komponenty a další látky.

Pro slabá jehňata hned po porodu si lze předem zajistit sušené kolostrum. Je to drahé, ale pokud není právě k dispozici náhradní matka těsně po porodu a ta pravá matka nemá z různých příčin dostatek kolos-

tra, jehně se tím zachrání nebo posílí. Kolostrium má oproti mléku zvýšený obsah tuku i všech ostatních složek, především proteinů. Ty plní nejen nutriční funkci, ale jejich součástí jsou i imunoglobuliny, které nesou protilátkovou výbavu pro jehně, mají také projímavý efekt (vypuzení střevní smolky). Tuk je zdrojem mobilizovatelné energie, nezbytné pro vyrovnávání ztrát tělesné teploty a pro svalovou práci spojenou s vyhledáním struku matky a se sáním.

Pro odchov jehňat je dobré předem zajistit sušené ovčí mléko (Mikros OVIS, MIKROP Ovis Milk, NUTRIMIX Imunostart), doplňkovou směs navazující na kolostrální výživu (např. Tekromilk, Megastart, NUTRIMIX Milk, LämmerMilch), popřípadě vitaminominerální přípravky pro jehňata (např. JEHŇE PRESTARTÉR, NutriMix Amino-vitan). Hodit se mohou i přípravky obsahující mimo jiné hodně selenu a jódu (například KOMBISOL SE), které lze slabým jehňatům podávat brzy po narození. Někteří jehňata, většinou pocházející od rodičů s původem z přímořských oblastí, nedovedou dobře s těmito prvky hospodařit. Při nedostatku selenu a jódu se rodí jehňata slabá, se strumou, která nemožou tělesné zásoby „hnědého tuku“ rychle mobilizovat a přeměnit na tepelnou energii. K mobilizaci jsou totiž nutné hormony, které jsou aktivovány právě dostatkem selenu v krevním séru. Jód je nezbytný k řádnému fungování štítné žlázy, která zasahuje i do termoregulace. Pokud jehně nedokáže jód využít, brzy po porodu ztrácí svoji tělesnou teplotu, podchládí se a nakonec uhynie.

Připravit se lze i na průjmy jehňat. Na trhu jsou i přípravky (například Argivo Se), které údajně dokáží absorbovat některé toxiny, dále obsahují vlákninu, gumu a jíl, mikroprvky a makroprvky.

U velkých stád ovcí a koz lze na konci druhé třetiny březosti doporučit realizaci tzv. metabolického profilového testu cíleně zaměřeného na březí zvířata. Vyšetřením krve malého počtu zástupců stáda lze odhalit začínající či subklinické stupně onemocnění metabolismu a ještě většinou časově umožní provést cílenou nápravu zjištěných nedostatků tak, že nedojde k rozvoji vážných klinických forem onemocnění.

Příprava po technické stránce

Stává se, že v ovčíně je málo místa, a tak se tam nedá zařídit, aby u žlabu, resp. u krmných jeslí, bylo tolik míst, kolik je v ovčíně

zvířat. Je to škoda, protože ovce jako stádové zvíře chce žrát, když žerou ostatní, a chce odpočívat, když odpočívají ostatní. Pak se zvířata buď málo nažerou, nebo je v ovčíně neustále nějaký pohyb a zvířata nemají čas na odpočinek a přežvykování.

Příprava na bahnění nespočívá jen v nákupu krmiv a krmných doplňků, připravit je třeba i choully, krmítka, probíhačky a také pomůcky na vedení porodů. Doporučuji zapsat si do adresáře kontakt na veterináře (ochotného zakročit u nemocné ovce,kozy) v okolí, nejen toho vašeho (pro případ nenadálé události) a domluvit s ním možnosti a způsob komunikace.

Bilancování a plánování

Na začátku nového roku se bilancuje a plánuje. Zpracovávají se různé přehledy (např. o spotřebě krmiv), dělají se inventury. Je čas na vypracování ročních programů řízení výživy a reprodukce, zdravotních zkoušek, odběrů biologických materiálů (krve, moči, mléka) k indikovaným laboratorním vyšetřením, podávání podpůrných vitamínových přípravků, vakcín, biopreparátů či krmiv medikovaných léčebnými přípravky proti parazitárním a bakteriálním onemocněním.

Závěr

Poslední třetina březosti ovcí je obdobím náročným na ošetřování a výživu. Porody se blíží, a tak je třeba se na ně připravit a včas si zajistit krmiva, krmné doplňky, pomůcky a veterinární dozor. Na základě evidence z let předchozích je pak nutné dobře naplánovat rok příští.

ÚNOR

Únor je sice nejkratším měsícem v roce, ale pro nás, chovatele ovcí uplatňující systém chovu se zimním bahněním, je jedním z nejnáročnějších. Je třeba dokončit přípravy na bahnění. Ve druhé polovině měsíce se již začínají rodit jehňata.

Rozhodujícím produktem chovu ovcí jsou bezesporu jehňata (jatečná nebo chovná). Proto v zájmu ovcáka i jeho případných nadřízených musí být odchovat co nejvíce zdravých jehňat přirozeným způsobem. Na porody i následný odchov jehňat je třeba se náležitě připravit a pak tomu věnovat co nejvíce úsilí. Je dobré projít si v duchu nebo na papíře, co všechno bylo třeba do začátku porodů udělat, a v případě, že se na něco zapomnělo, to napravit.

Úkony v souvislosti se zdravím zvířat

Ve spolupráci s veterinářem jsme po zapuštění ovcí domluvili, jaké úkony a kdy je třeba udělat. Zhruba v půlce březosti se sonograficky zjišťovala úspěšnost oplodnění a pak se všem ovcím (samozřejmě kromě těch, které ještě měly jít k jatečnému využití) pod kůži na krku aplikovala vakcína proti nakažlivému kulhání. Následovala střih bahnic se souběžným ošetřením jejich paznehtů, kontrolou zdravotního stavu a ošetřením místa vpichu injekce s vakcínou proti nakažlivému kulhání. V případech prokázaného rizika se po několika dnech ovcím aplikovala injekce s antibiotikem jako prevence chlamydióz a jiných možných příčin eventuálního zmetání. Za dva týdny se ovce odčervily a za dalších 5 dnů se z ovčína vyvezla podestýlka a nastlala sláma. Dle domluvy s hodnotitelem byly oklasifikovány jehnice, před tím jim však byly ošetřeny paznehty. Vybraným ovcím byly podány vitamíny na posílení jejich odolnosti. Zhruba dva týdny před očekávaným začátkem bahnění se aplikovala vakcína pro prevenci enterotoxemií bahnic i jejich jehňat. Tyto úkony se každoročně opakují, někdy sice v jiném pořadí a v jinou dobu, někdy se některý z nich vynechá, ale základ zůstává stejný, s termínem aplikace vakcín moc hybat nelze.

Aby se zamezilo zbytečným ztrátám při komplikovaných porodech a abychom byli připraveni na odchov některých jehňat s dokrmováním, bylo třeba si připravit porodní provázky, háček na zachycení hlavičky v očním důlku, lanko na zachycení hlavičky za ušima, igelitové rukavice, mýdlo, osušku, lubrikační gel, dezinfekční roztok na porodní provázky a na pomůcky, dezinfekci na pupeční pahýly, provázek na případné podvázání pupeční šňůry, nůžky, nůž, spony (nebo speciální zařízení) pro případný výhřez pochvy, láhev na kojení s náhradními dudlíky (nejlépe se osvědčily dudlíky pro děti, které lze zakoupit v každé lékárně), závažnou váhu na zvážení jehněte těsně po porodu. Nezbytné jsou i přípravky na ošetření vemene při mastitidě, případně hrníček na první odstříknutí mléka, aby se nedostalo do podestýlky.

Úkony v souvislosti s výživou zvířat

V prvních dvou až čtyřech týdnech po zapuštění ještě ovce dostávaly to nejlepší krmení (flushing), aby se oplodněná vajíčka dobře uhnízдила v děložce. Pak už se jim krmná dávka začala omezovat. Dostávaly senož sice s nižší výživnou hodnotou, ale s důrazem na

to, aby byla po stránce hodnocení fermentačního procesu při kvašení výborná a aby nebyla druhotně znehodnocena plísněmi nebo aerobní degradací. K tomu se jim přidávalo trochu seno a minerálních látek ve formě solného a minerálního lizu. V poslední třetině březosti se začalo přecházet na výživnější (na živiny koncentrovanější) senož a kvalitnější seno, k lízání ovcím zbyl jen minerální liz (ten solný byl odstraněn).

Objednali jsme si potřebné množství vitamínů A, D a E, energetický přípravek na posílení pro bahnice s těžkým porodem, přípravek pro zesláblá jehňata po porodu nebo jehňata s podezřením na nedostatek jodu nebo selenu, případně kobaltu, přípravek s vysokým obsahem lehce dostupného vápníku (podává se vybraným bahnicím v den porodu opakovaně), mléčnou náhražku pro jehňata pro případ dokrmování, starter jako krmivo pro jehňata, směs či granule pro bahnice či dorůstající jehňata, přípravek proti průjmům jehňat, případně další ingredience na zlepšení výživného stavu zvířat, které doporučují krmivářské firmy. Lze si například zajistit probiotika (vhodné střevní bakterie) a další přípravky pro tlumení metabolických poruch.

Úkony v souvislosti s dobrou pohodou zvířat

Ovcím před porodem, a zvláště pak po porodu, je kromě vody a krmiva třeba zajistit dostatek místa, pohybu, ale i klidu, čistého vzduchu a světla. Před začátkem porodů by měly být již postaveny choully, připraveny škalky, vyčištěny, případně opraveny krmné žlaby a připevněny držáky na lizy. Ovcák by měl mít v zásobě dostatek provázek na spojování lís a náradí potřebné na různé opravy v ovčíně.

Následkem stresů a neodborné manipulace s ovcemi během březosti může dojít k nenormálním polohám plodů a porodním komplikacím vedoucím k odumření plodu v porodních cestách a nadměrnou úhynu jehňat při a po porodu. Počet narozených jehňat je však ovlivněn nejen mrtvě narozenými jehňaty, ale i embryonální úmrtností a potraty, i když na nich se v nemalé míře také podílí infekce, zažívací poruchy a intoxikace. Embryonální úmrtnost jehňat může dosáhnout až 40 %. Jestliže plod odumře do 13. dne, je absorbován a bahnice je schopná obnovit normální říjový cyklus. Při odumření během dalších dvou týdnů (od 14. do 28. dne) se cyklická pohlavní aktivita může obnovit, bývá ale

nepravdivá a doprovázená dalšími poruchami.

V mylném domnění, že ovce potřebují při porodu teplo, někteří chovatelé zavírají ovčín a utěšují všechny skulinky. Ovce ale nutně potřebují čerstvý vzduch a jeho proudění. Nelze samozřejmě připustit, aby byl v ovčíně průvan, zvláště ne, když ovce právě rodí. K dobré pohodě přispívá časté a účinné větrání a hlavně kvalitní nastýlání slámy. Výkaly a moč se v ní zachytávají a pak neprodukují tolik škodlivých plynů, které musí ovce a hlavně jejich jehňata dýchat.

Ovce potřebují i dodržování denního režimu se střídáním světla a tmy. Dostatek světla může významně ovlivnit dobrou pohodu zvířat. Protože náš ovčín má málo oken, během dne svítíme. Po setmění zhasneme a snažíme se ovce během nočního klidu nerušit, a to i v době bahnění. Noční rušení není vhodné, protože by mohlo vyprovokovat k bahnění i ty ovce, které by se jinak bahnily až brzy ráno. Může nastat i opak, a to přerušení počínajícího porodu vlivem stresu, který způsobí rozsvícení a následný úlek při pohybu ostatních ovcí. Kontroly blízcích se porodů je třeba omezit a více se spolehnout na svůj sluch. Blížící se porod dávají ovce najevo také svým chováním a charakteristickým beko-tem. Výhodné je, když místnost pro službu při porodu sousedí s ovčínem a je s ním propojena malým okýnkem.

Úkony v souvislosti s nutností řádné evidence

V každém chovu, zvláště pak v chovu s větším počtem zvířat, je třeba vést pečlivě záznamy o narozených jehňatech a průběhu porodů. My máme v přípravné krmiv tabulku, na kterou ihned po porodu zapisujeme den porodu, pohlaví narozeného jehněte a číslo, které mu bylo přiděleno. Do sešitu v kanceláři pak zapisujeme i další údaje, jako například porodní živou hmotnost jehněte či hodnocení průběhu porodu

Tabulka: Hodnocení asistence při porodu (zapisuje se do sešitu):

1	lehký porod bez jakékoliv asistence
2	lehký porod s malou pomocí (pokud byla nutná)
3	těžší porod s nutnou asistencí ošetřovatele
4	porod s nutnou asistencí veterináře, výhřezy
5	porod císařským řezem

V sešitě jsou u každé bahnice zaznamenány také údaje o předchozích porodech a odchovech jehňat. Jakmile ovčák zjistí, že se některá ovce připravuje k porodu, jde se podívat do sešitu, kde zjistí, co lze od porodu očekávat. Pravděpodobnost toho, že by mohly nastat stejné obtíže jako v minulém roce, je vysoká. Ihned po porodu je třeba jehně označit známkou do levého i pravého ucha. Přitom je třeba dávat pozor, aby čísla byla jednotlivým jehňatům přidělována postupně podle data narození. Neměla by se stát, že několik známek zůstane na dně krabíčky a použijí se u jehňat narozených později.

V zásobě je třeba mít křídly nebo spreje několika barev a označovat jimi na hlavě nebo na zádi například ovce, kterým se blíží porod nebo u nichž se očekává při porodu nějaká komplikace.

Závěrem přejí chovatelům hodně jehňat a málo starostí s jejich porodem a odchovem.

BŘEZEN - PORODY A PRVNÍ PÉČE O JEHŇATA

Ke konci březosti se u ovcí objevují příznaky, které ohlašují blížící se porod. Při něm se mohou vyskytnout komplikace. Proto je nutné v období porodů ovce častěji a pečlivěji pozorovat a v případě nutnosti zasáhnout. O ovce po porodu a o narozená jehňata je nutné se dobře starat.

Signalizace porodu

Několik dnů před porodem si možná všimneme, že velké břicho ovce viditelně klesne. Uvolní se kořen ocasu a vytvoří se podél něj ztuhlá rýha. Uchopíme-li kořen ocasu a pohybuje-li jím ze strany na stranu, neklade odpor, porod může nastat do 24 hodin. Druhým viditelným příznakem je zvětšené vemeno se struky vybočenými do strany. Na pohmat je vemeno tvrdší a jak se prokrvuje, nabývá růžovější až červené barvy. Působením ovariálních hormonů estrogenů a relaxinu se zvětšuje, prodlužuje a prokrvuje také vulva. Kůže stydých pysků se stává hladkou a řasy na nich se vyrovnávají. Některé bahnice i několik dnů před porodem začínají spouštět mlezivo (zpravidla však až při porodu nebo těsně po něm).

Blížící se porod však nejlépe signalizuje chování budoucí matky. Je neklidná, občas pobekává a zdržuje se někde v koutku.

Příprava na možné komplikace

Jakmile zjistíme, že se některá ovce připravuje k porodu, viditelně ji označíme, případně ji umístíme do oddělené části ovčína, která je v blízkosti choulů. Oddělení od ostatních ovcí a blízká přítomnost ovcí s jehňaty v choulích působí na ovce příznivě. Pak se podíváme do poznámek, abychom zjistili, zda u dané ovce máme očekávat při porodu nějaké komplikace. Průběh porodu se totiž v následujících letech obvykle opakuje. Poznámky k průběhu porodů si zaznamenáváme již několik let. U prvniček a ovcí, které již nějaké komplikace při porodu měly v dřívějších letech, lze očekávat nutnost asistence ošetřovatele nebo dokonce veterináře.

Otevírací fáze

Porod vyvolává několik faktorů najednou. Zvýšená produkce estrogenů vede k zastavení růstu dělohy a zvýšení senzibility děložního svalstva. Zvětšující se plod a s tím spojený zvýšený tlak v děloze provokují sekreci oxytocinu, který se pak významně podílí na motorice děložní svaloviny.

Nejprve pozorujeme, že se rozpouští hlenová zátka děložního krčku a odchází ve formě hustého, téměř bezbarvého vazkého hleny. Pak se objeví mezi stydkými pysky „balónek“ naplněný tmavou tekutinou. Je to vlastně plodový vak, který je téměř nezřetelnými kontrakcemi dělohy vtlačován do děložního krčku. Ovce může nosit tento balónek, který jí visí z vulvy, i několik hodin. Pak vak praskne. V době, kdy ovce nosí balónek, se většinou barva vemene, struků a vulvy mění na tmavě rudou až fialovou. Každá ovce se při otevírací fázi chová jinak. Většinou nežere nebo jen sporadicky okusuje seno nebo slámu bez většího zájmu, různě mění polohy, lehá si a pak zase vstává, hrbí se, hrabe přední nohou, křečovitě natahuje nohy, pobekává nebo vzdychá, ohlíží se dozadu, líže se, často močí nebo kálí, zdvihá hlavu a roztahuje chřípí. Stahy, které již bývají většinou zřetelné, mívají stále kratší a kratší interval. Těch projevů je mnoho. Individuální zvláštnosti často závisí mimo jiné na věku a na plemeni.

Vypuzovací fáze

Prasknutím balónku porod začal. Nejdříve praskne vak allantoidní, po něm vak amniový. Odtékající plodové vody svlažují porodní cesty

a usnadňují vypuzení plodu. V tu dobu se již zvětší porodní bolesti a porodní stahy natolik, že jsou pozorovatelné. Většinou se nejdříve objeví dvě přední nožičky, po nich hlavička a pak „vyjede“ celé tělíčko. Vypuzovací fáze může trvat i několik hodin. Koukají-li nožičky a hlavička s vypláznutým nafialovělým jazykem, ještě zdaleka to nemusí znamenat, že je jehně udušené. Je to však signál k tomu, abychom ovci porod ulehčili a s jeho vypuzením jí pomohli.

Odchod plodových obalů

Po porodu jehněte se bahnice uklidní a začne se o něj starat, děložní stahy se zmírní a vypudí se lůžko. Z veterinárního hlediska se doporučuje sebrat ho a dát do asanačního boxu. Někdy ho však ovce sežere. To ale nevádi. Je v něm spousta výživných látek. Pokud lůžko neodejde z těla do 10 hodin, měli bychom vyhledat odbornou pomoc. Zadržení lůžka může být způsobeno vyčerpáním při porodu nebo hormonální poruchou. Zadržetí lůžka nebo jeho části může způsobit poporodní komplikace, které jsou charakteristické zvýšením teploty a tepu bahnice, ztrátou zájmu o jehně a snížením sekrece mléka. Většinou pomohou antibiotika.

Puerperium

Po vypuzení lůžka dochází k odtoku očístek (tmavé tekutiny) a uzavírání děložního krčku, což trvá někdy i 4 dny. Přechod pohlavních orgánů a celého organismu ovce do normálního stavu trvá 4 až 6 týdnů. V období puerperia je ovce velmi náchylná různým bakteriálním a virovým onemocněním, zvláště je-li porodem hodně oslabená nebo při porodu došlo k poškození sliznice v porodních cestách. Proto pečlivě dbáme na hygienu prostředí, nevystavujeme ovce průvanu a strešům, hodně podestýláme kvalitní slámu. Klademe velký důraz na správnou výživu kvalitními krmivy.

Komplikace při porodu

Do porodu by se zasahovat nemělo. Občas ale při něm nastanou komplikace, plod je příliš velký, děložní stahy malé nebo má plod neobvyklou polohu. Zadní polohu většinou nepoznáme podle paznehtů, ale podle typického tvaru hleznových kloubů, případně ocásku. Při zadní poloze je porod obtížnější, ale vět-

šinou samovolný. Někdy stačí pomáhat jen tahem za končetiny a ocásek. Ovšem rychle. Pokud dojde k přetržení pupečního provazce, mohlo by dojít k zaudení jehněte. Musíme-li při porodu do ovce sahat, je třeba to dělat s dobře umytýma a opláchnutýma rukama bez nehtů nebo musíme mít navléknuté aseptické rukavice. Při špatné poloze plod narovnáme, a to tak, že ho nejprve zastrčíme dovnitř až za vstup pánevního otvoru a tam ho upravíme do správné polohy. Za nožky plod taháme jen při kontrakcích, a to šikmo k vemeni. Při tom odhrnujeme vulvu. Postupujeme pomalu, protože k uvolňování dochází postupně. Při velmi silném tahu nebo uvolňování vulvy by mohlo dojít k poškození vulvy nebo jehněte. Jakmile se hlavička dostane z porodních cest, dopřejeme bahnici chvílku oddechu. Jehněti nejprve odstraníme z nozder a z tlamičky hlen a hlavičku vytřeme připravenou osuškou. Při následující kontrakci většinou jehně volně vytáhneme. Někdy je nutné použít takové pomůcky jako porodní provázky, smyčku (nastrčí se na hlavu jehněte za uši) nebo háček (zahákne se v očním koutku). Tyto úkony je dobré se předem naučit na maketách. K velmi komplikovaným porodům, k císařskému řezu či výhřezu pochvy voláme veterináře.

První péče o jehňata

Ihned po porodu předložíme jehně matce k olízání. Matka tím jehně nejen osuší, ale i promasíruje, tím prokrví povrch jeho těla. Lízáním břicha a konečníku podporuje jeho vyměšování. Chybou je, osušíme-li jehně hned po porodu my. Matka při lízání a polykání hlenu nasává pach jehněte a nachází k němu užší vztah. O to více pak pro něj chrání mléko před ostatními jehňaty. Musíme-li jehně osušit, protože se ovce k tomu nemá, použijeme čistou slámu.

Pupeční provazec se přetrhne většinou samovolně, pokud ne, musí se přestříhnout nůžkami asi 10 cm od pupku. Vytlačíme z něj krev a pokud krvácí, podvážeme ho nití. Pak se pahýl postříká dezinfekcí. Postříkat můžeme i vulvu matky. Jehně označíme jeho pořadovým číslem, aby později nedošlo k záměně jehňat. Po porodu matce odstříkne z každého struku trochu mleziva do připravené nádoby. Je to důležité. Odstraníme tak

choroboplodné zárodky z ústí mléčné žlázy a přesvědčíme se o průchodnosti struků. Ovcí spolu s jehnětem umístíme do samostatného choulu, dáme jim tam vodu do malého kbelíčku (aby se jehně neutopilo) a pak pozorujeme, zda se jehně zhruba do jedné hodiny po porodu od matky napíje. Pokud ne, pomůžeme mu nebo odstříkne matce mlezivo a jehně s ním napojíme. Je to velmi důležité, mimo jiné proto, že v mlezivu s každou hodinou klesá množství imunoglobulinů chránících jehně před infekcí. Drží-li jehně tlamičkou struk, ještě to neznamená, že saje. To poznáme podle toho, že vrtí ocáskem, ducá do vemene hlavičkou a mlaská.

Umělá výživa

Pokud matka jehně odmítá, přiložíme ho k jiné matce. Pokud i ta ho odmítne, nezbyvá než ho kojit z láhve pomocí dudlíku. Dle našich zkušeností, nejlepší jsou kojenecké, koupené v lékárně. Mlezivo ničím nenahradíte, to je třeba oddajovat. Mléko je možné připravit ze sušeného ovčího. Nikdy nepoužívejte mléko kravské, to má úplně jiné složení. „Ovčí“ mléko lze z jednoho litru kravského připravit přidáním jednoho žloutku, dvou malých lžiček rybiho oleje a jedné lžičky glukózy.

Neocenitelné zkušenosti

O porodech a péči o jehňata by se toho mohlo napsat mnohem, mnohem více. I zkušený chovatel a porodník bývá někdy překvapen projevem blížícího se porodu i jeho průběhem. Žádná zkušenost není k zahození.

Závěr

Seriál Ověčkův rok jsem začal psát před dvanácti měsíci. Postupně jsem se snažil seznámit čtenáře s tím, co děláme nebo co si myslím, že by se v průběhu roku mělo dělat v chovu uplatňujícím oplůtkový systém pastvy se zimním bahněním ovcí masného typu v ovčíně. Sám jsem si při tom utřídil myšlenky. Ostatním jsem snad pomohl sestavit si standard pracovních postupů v ovčíně a na pastvinách v jednotlivých měsících roku.

Ing. Radko Loučka, CSc.

Revize a doplnění: doc. MVDr. Soňa Šlosárková, Ph.D.

SCHOK[®]
SVAZ CHOVATELŮ OVČÍ A KOZ

www.schok.cz, e-mail: info@schok.cz
www.vlktravuneczere.cz

tel.: 777 754 801, e-mail: pkovce@schok.cz
tel.: 777 754 813, e-mail: pkkoz@schok.cz
tel.: 777 754 802, e-mail: konrad@schok.cz